

Rendiment acadèmic i relacions socials dels estudiants en el marc de la universitat de la reforma

Social relations and academic achievement of students in the context of university reform

Lidia Daza Pérez

Departament de Sociologia i Anàlisi de les Organitzacions.
Facultat d'Economia i Empresa. Universitat de Barcelona

Correspondència: Lidia Daza Pérez. Departament de Sociologia i Anàlisi de les Organitzacions.
Facultat d'Economia i Empresa. Universitat de Barcelona.
Av. Diagonal, 696. 08034 Barcelona.
Tel.: 934 021 542.
A/e: ldaza@ub.edu.

Data de recepció de l'article: setembre 2014

Data d'acceptació de l'article: desembre 2015

Resum

Arran de Bolonya i dels canvis metodològics introduïts a les universitats catalanes, que han implicat una presència i participació més grans dels estudiants a les aules i al campus, aquest article fixa l'atenció en el paper que tenen les relacions socials dins de la universitat. L'objectiu és comprovar si la interacció més gran que es fomenta amb el professorat, el tutor i la resta d'agents del context universitari influeix de manera positiva en la millora del rendiment. En una primera exploració sobre aquestes interaccions, s'identifica una tipologia d'estudiants segons les seves relacions socials a la universitat de la reforma. A continuació, s'analitza l'associació existent entre aquestes relacions i el rendiment acadèmic. Per a aquestes anàlisis es va fer una enquesta per qüestionari a 867 estudiants d'universitats catalanes. Els resultats mostren que tenir relacions més o menys diverses no depèn del perfil sociodemogràfic de l'estudiant. Però sí que explica el grau d'intensitat de les relacions amb els iguals. Amb relació al rendiment, les relacions heterogènies apareixen com un element positiu per als estudiants amb condicions menys favorables a l'aprenentatge. Tanmateix, recórrer a altres membres de la comunitat diferents dels iguals per obtenir informació o suport de la font més especialitzada no és el més habitual, i no millora el rendiment.

Paraules clau: sociologia de l'educació, perfil sociodemogràfic, relacions amb el professorat, relacions entre iguals, rendiment.

Abstract

In connection with the Bologna process and the methodological changes introduced into Catalan universities that have brought about a greater classroom and campus attendance and participation of students, this paper emphasizes the role of social relationships at the university. The objective is to verify whether a greater interaction with faculty, tutors or

other agents of the university context produces positive effects on student performance. A preliminary examination about these interactions allows a typology of students to be identified according to their social relationships at the reformed university. Next, the possible association between the type of relationships and the student's performance is examined. The data were collected through a survey answered by 867 students from different Catalan universities. The results show that having more or less relationships does not depend on the student's sociodemographic profile. However, the profile does explain the intensity of the relationships with peers. Regarding academic performance, having heterogeneous relationships is a positive element for students with less favourable learning conditions. However, taking recourse to other members of the community aside from peers to get information or obtaining support from more specialized sources is not very common and does not improve performance.

Keywords: sociology of education, sociodemographic profile, faculty relationships, peer relationships, academic performance.

1. Introducció

La reforma recent de Bolonya ha situat l'estudiant en el centre del procés d'aprenentatge (AQU, 2005). Aquest ha d'adoptar una posició activa i participativa, mentre que el docent es converteix en un guia que l'acompanya en el seu recorregut. D'aquesta manera, l'aprenentatge passa a ser una qüestió vinculada, en gran part, a la capacitat de l'estudiant d'interactuar amb els diferents agents educatius i de gestionar els diferents recursos que s'hi mobilitzen. Per això, la manera com l'estudiant es relaciona amb la comunitat educativa i la gestió que faci d'aquestes interaccions es converteixen en un element clau a l'hora d'explicar el rendiment acadèmic.

L'anàlisi de les relacions socials i els beneficis que se'n deriven no és una qüestió nova. Des dels clàssics de la sociologia, com Durkheim o Marx, fins a autors més contemporanis com Portes (1998), emfatitzen els efectes derivats d'estar vinculat fins a grups socials, que tant poden ser positius —en el cas dels primers—, com negatius —en el cas de l'últim.

L'article posa l'atenció en els beneficis positius de les relacions socials en el context universitari, amb l'objectiu de donar resposta a les preguntes següents: els estudiants millors relacionats són qui obtenen millors resultats? La capacitat de relacionar-se està vinculada a la classe social? Les noves relacions que fomenten les metodologies introduïdes són beneficioses per al rendiment de l'estudiant?

En aquesta recerca s'identifiquen, en primer lloc, grups d'estudiants universitaris homogenis entre ells d'acord amb el tipus de relacions socials que estableixen a la facultat. Això permet una primera aproximació al comportament relacional i d'integració de l'estudiant a la universitat. En segon lloc, cada grup és caracteritzat d'acord amb els seus trets sociodemogràfics. I en tercer lloc, s'analitza si les relacions socials que produeixen poden incidir en els resultats d'aprenentatge.

2. Marc teòric

Dins de la literatura de les xarxes socials poden trobar-se diferents recerques que han examinat els beneficis, en general, no només educatius, derivats d'acumular determinades relacions. Es destaquen les relacions mantingudes amb persones diferents al grup de referència; relacions d'heterofília (Lin *et al.*, 2001), o també anomenades *relacions cap a l'exterior del grup* (López-Roldán i Alcaide Lozano, 2012). Granovetter (1973) proposa en aquest sentit *la teoria dels vincles dèbils*, amb què explica que les persones amb una quantitat més gran de relacions amb coneguts —persones amb qui manté relacions esporàdiques i de fora del seu entorn més proper— obtenen més oportunitats ocupacionals. Un concepte similar és el de *forat estructural* de Burt (2000), segons el qual les rela-

cions més allunyades de l'entorn dens —aquell més proper i de més confiança— són les que aporten més recursos a l'individu. Pocs són els treballs existents des d'aquesta perspectiva que es poden trobar en el territori espanyol, i que analitzin les relacions universitàries. En canvi, s'ha desenvolupat àmpliament als Estats Units, tal com recull un treball publicat recentment que repassa tota la producció sobre xarxes socials realitzada des dels anys seixanta (Biancani i McFarland, 2013).

Però centrar l'atenció en els beneficis de les relacions socials en l'àmbit educatiu implica fer referència a la tradició dels *colleges studies*.¹ Aquesta línia de recerca explora el valor de les relacions socials dels estudiants universitaris com a element per a entendre la integració i implicació de l'individu en la institució universitària (Tinto, 1993). S'observa que com més relacions i més diverses (relacions amb els parells, amb el professorat i amb la resta de personal de la comunitat universitària), el sentiment de pertinença de l'estudiant augmenta, cosa que afavoreix l'èxit en els estudis. I són força els treballs preocupats especialment per l'impacte de les relacions amb el professorat (Cole i Griffin, 2013). Però, tot i els resultats obtinguts, els darrers estudis són lleugerament crítics, i afirmen que la recerca duta a terme ha partit d'analitzar un perfil d'estudiant tradicional, el majoritari en les darreres dècades a les universitats nord-americanes. En la mesura que la diversitat d'estudiants ha crescut dins les institucions (especialment per motiu de raça) a partir dels anys noranta, es comprova que els efectes de les relacions amb el professorat principalment poden variar (Cole, 2010). També hi ha treballs sobre els estudiants universitaris de doctorat i les seves relacions amb els parells. Pilbeam, Lloyd-Jones i Denyer (2012) constaten la importància dels parells per als doctorands, com a forma de suport per al seu bon rendiment acadèmic. Des d'una vessant més psicològica, el treball de Prior *et al.* (2011) conclou que la manca d'aquesta vinculació o la no existència de xarxes de suport en el context universitari pot ser causa d'abandonament, insatisfacció o factors de risc per a l'aparició de trastorns afectius.

Altres investigacions han analitzat també les conseqüències positives de les relacions, però en aquest cas posant l'èmfasi en el benefici que comporten les relacions fortes o denses. Coleman (1988) va analitzar la importància dels pares en l'èxit escolar dels fills. La seva implicació en la formació dels fills, ajudant-los en els estudis, per exemple, obtenia resultats positius en el rendiment (també la relació dels pares amb la comunitat educativa). En la mateixa línia, Pérez, Betancort i Cabrera (2013) mostren el pes que tenen les expectatives que els pares tenen sobre el rendiment acadèmic dels fills, prenent-lo com un indicador, com ja ho féu Coleman, juntament amb altres com la mida o el tipus de família. Tanmateix, la majoria d'aquests treballs s'han fet amb nens en edat escolar. Hi ha menys estudis que hagin analitzat l'efecte familiar en el cas de l'educació superior (Lareau, 2003; Said, 2011).

3. Objectius i hipòtesis

Un cop repassada la producció científica sobre el tema, la recerca va voler analitzar les relacions socials dels estudiants en el context universitari, acotades al període d'un semestre durant el tercer any de carrera o equivalent, quan ja hi ha hagut temps suficient per a integrar-se i fer relacions en el si de la comunitat universitària. I a continuació, es va examinar quin tipus d'afectació tenen aquestes xarxes creades en el rendiment acadèmic. En la línia de la definició multidimensional que s'ha atribuït al concepte *rendiment* (Rodríguez, 1986; Tejedor i García-Valcárcel, 2007), i a la informació disponible a partir del qüestionari administrat, es van utilitzar altres indicadors diferents del de la *nota*, com és la percepció que té el mateix estudiant del seu progrés, i el nivell d'endarreriment que porta respecte dels estudis.

1. Aquesta denominació recull una gran quantitat de recerques centrades a analitzar l'efecte dels *colleges* en l'aprenentatge i l'experiència vital dels estudiants universitaris. Es desenvolupen a partir dels anys vint als Estats Units, i introdueixen a poc a poc l'anàlisi de variables sociològiques en els models teòrics.

Concretament, els objectius de l'article són dos. En primer lloc, descriure el comportament relacional dels estudiants universitaris i identificar perfils. I en segon lloc, comprovar si, en l'àmbit de l'educació universitària, l'estudiant amb un volum més gran de relacions socials i en contacte amb persones diferents del grup de pertinença (vincles febles en termes de Granovetter) obté millors resultats acadèmics. Es parteix del supòsit que les persones que s'impliquen més amb la universitat (tant acadèmicament com socialment), i ho fan mantenint relacions amb persones amb rols i funcions diferents dins de la comunitat educativa, accedeixen a més i diversos recursos útils per al seu aprenentatge. Això pot donar com a resultat un rendiment diferencial respecte a aquells altres estudiants menys implicats, que només es relacionen amb els iguals.

4. Metodologia

La recollida d'informació es va fer mitjançant una enquesta per qüestionari a 867 estudiants. L'univers va ser el conjunt d'estudiants de les universitats públiques catalanes de l'àrea metropolitana de Barcelona (Universitat de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya i Universitat Pompeu Fabra). La mostra d'estudiants entrevistats va ser estratificada per branca de coneixement i nivell de professionalització de la titulació. Les titulacions seleccionades van ser: arquitectura, enginyeria de telecomunicacions, química, biologia, educació social, empresarials, farmàcia, infermeria, traducció i interpretació i humanitats.

L'enquesta es va dissenyar prenent com a referència altres qüestionaris utilitzats i validats internacionalment, que recullen informació sobre integració social dels estudiants al centre d'estudis.² Per al tractament de la informació es va utilitzar el programa SPSS, concretament l'anàlisi de clústers, per a definir els diferents grups d'estudiants segons les seves relacions universitàries; i anàlisi univariada, bivariada i trivariada per a descriure els perfils de cada grup i establir una associació entre el comportament relacional i els atributs individuals.

En paral·lel, per tal de contextualitzar l'entorn d'aprenentatge d'aquests estudiants, és a dir, en quines condicions aprenen i estudien els alumnes de les diferents titulacions examinades, es va fer un *quadern d'encàrrec* per titulació, mitjançant les tècniques d'anàlisi documental i entrevistes en profunditat a les autoritats i als responsables dels ensenyaments en qüestió. Atès que no és l'objectiu d'aquest article l'anàlisi més macro, no entrarem en aquestes qüestions, però el treball de Daza (2011) evidencia diferències de recursos i condicions d'aprenentatge entre titulacions que, sens dubte, permeten entendre els resultats obtinguts en aquesta recerca.

5. Resultats

A partir de l'aplicació de la tècnica de l'anàlisi de clústers o de conglomerats,³ es van obtenir dues classificacions d'estudiants. Una primera descriu la freqüència i composició de les seves relacions socials (tipus d'actor) dins de la universitat. Es van utilitzar les preguntes que feien referència a *amb qui i amb quina freqüència* havien tingut relació amb diferents persones de la comunitat universitària en el semestre anterior, independentment del contingut: companys de classe, companys d'altres cursos, professorat, tutors, personal d'administració i serveis (PAS) o d'altres. La segona classificació informa de la qualitat de les relacions en preguntar a qui s'adreçaven per

2. Els dos qüestionaris de referència han estat: National Survey of Student Engagement i College Student Experiences Questionnaire.

3. Aquesta tècnica permet obtenir grups d'individus, de manera que els d'un mateix grup tenen un comportament tan similar com sigui possible (en aquest cas, en termes de relacions), i al mateix temps la resta el tenen tan diferent com sigui possible.

obtenir recursos diversos per a l'aprenentatge (informació, suport, orientació, col·laboració en l'estudi, resolució de dubtes en una assignatura). En aquest cas, l'objectiu va ser identificar si l'estudiant quan necessita algun d'aquests recursos recorre als vincles dèbils (prioritzant la persona més especialitzada enfront d'aquella persona amb qui té més confiança). En aquests termes, parlem d'una relació de qualitat alta en la mesura que la informació prové d'una font especialitzada. Si pel contrari recorre als vincles forts (prioritzant més la persona propera que la persona més especialitzada), es parla d'una relació de qualitat baixa, ja que la font no és la més especialitzada.

5.1. FREQUÈNCIA I COMPOSICIÓ DE LES RELACIONS UNIVERSITÀRIES

Depenent de la freqüència i la composició de les relacions amb qui mantenen contacte en el marc de la universitat, el procediment estadístic va revelar l'existència de tres grups d'estudiants.⁴ Aquesta solució va ser adoptada perquè cada grup presentava puntuacions mitjanes similars (i diferents entre els tres grups) per a la freqüència i composició de les relacions. A més, cada conglomerat incloïa un percentatge suficient de la mostra. A continuació, es descriu cada grup. El col·lectiu que agrupa més estudiants, representat pel 52,4 %, es correspon amb estudiants que descriuen que tenen *relacions homogènies intenses*. Són persones que es relacionen sempre amb els iguals (companys de classe o de curs), i en alguna ocasió interaccionen amb la resta de col·lectius del centre. A continuació, es troba el grup d'estudiants amb relacions homogènies però menys intenses (24,1 %), perquè habitualment interaccionen amb els iguals però amb menys freqüència que el grup anterior, i només de tant en tant amb la resta de col·lectius. I finalment es troba el grup d'estudiants amb *relacions heterogènies* (23,5 %); de freqüència elevada amb els iguals i també en contacte amb altres persones, com poden ser el tutor, el professorat o el PAS.

Veiem a continuació el perfil sociodemogràfic de cada grup, seguint les dades que es mostren en la [taula 1](#).

- Grup 1. Estudiants amb relacions homogènies intenses. Prenent com a referència el percentatge mitjà de dones que estudien a les universitats públiques espanyoles, corresponent a un 56,4 %, ⁵ aquest grup presenta una presència femenina més elevada (64 %). És el grup amb un percentatge d'estudiants més joves. La distribució per classe social d'origen és molt similar al grup de relacions heterogènies, i predominen les famílies d'empresaris i professionals. I respecte a la situació laboral, és el grup que acumula quasi la meitat d'estudiants que es dediquen a estudiar de manera exclusiva.
- Grup 2. Estudiants amb relacions heterogènies. També té una presència més alta de dones, que aglutinen el percentatge més elevat si es compara amb els altres grups (66,7 %). Són estudiants joves, ja que set de cada deu no tenen més de vint-i-sis anys. La distribució per classe social no és gaire diferent de la distribució per al total d'estudiants (predomina la classe d'empresaris i professionals amb un 40,2 %). I respecte de la situació laboral, són estudiants que solen tenir un treball remunerat, tot i que no són qui hi dediquen més hores a la setmana.
- Grup 3. Estudiants amb relacions homogènies de freqüència mitjana. Hi ha un percentatge més similar entre homes i dones (45,2 % i 54,8 %, respectivament), similar a la distribució de la població universitària al sistema espanyol. Concentra un percentatge més alt

4. A partir d'ara totes les dades que es proporcionen procedeixen de la base de dades obtinguda a partir de l'enquesta per qüestionari *Qüestionari d'estudiants universitaris* en el marc del projecte R+D+I «Los estudiantes ante la nueva reforma universitaria».

5. *La universidad española en cifras 2010*. Són dades que fan referència al curs 2008-2009.

de persones universitàries amb una edat elevada (quasi quatre de cada deu tenen més de vint-i-sis anys). S'hi observa una presència més baixa d'estudiants procedents de famílies d'empresaris i professionals. I finalment és el grup que té més persones que compaginen els estudis amb una feina remunerada, i al mateix temps de més hores.

TAULA 1. Perfil de cada conglomerat d'estudiants (segons la freqüència i la variabilitat de relacions)

	<i>Estudiant relacions heterogènies</i>	<i>Estudiant relacions homogènies freqüència mitjana</i>	<i>Estudiant relacions homogènies freqüència intensa</i>
Sexe (%)			
Home	33,3	45,2	36,0
Dona	66,7	54,8	64,0
Edat (%)			
19-26 anys	70,1	61,5	75,0
Més de 26 anys	29,9	38,5	25,0
Classe social (%)			
Empresaris i professionals	40,2	37,2	40,4
Classes intermèdies	21,7	26,8	20,9
Petits empresaris	16,8	14,8	17,0
Classe treballadora	21,2	21,3	21,7
Situació laboral (%)			
Estudiant a temps complet	38,6	36,0	45,7
Treballa < 15 hores setmanals	26,5	22,0	30,0
Treballa 15 hores setmanals o més	34,9	41,9	24,4

FONT: *Qüestionari d'estudiants universitaris* en el marc del projecte R+D+I «Los estudiantes ante la nueva reforma universitaria». GRET, Universitat Autònoma de Barcelona.

5.2. QUALITAT DE LES RELACIONS UNIVERSITÀRIES

També es va preguntar als estudiants a qui recorren en primer lloc i amb quina freqüència per aconseguir els recursos següents: suport per a qüestions personals, consell/orientació amb relació als estudis i sortides professionals, informació sobre recursos de la universitat, ajut per a discutir, estudiar i preparar una assignatura, i ajut per a resoldre dubtes d'una assignatura. Com s'ha dit anteriorment, es va considerar el nivell d'especialització de la persona per a la informació sol·licitada, i en funció d'això s'ha descrit la qualitat de la relació. L'anàlisi de conglomerats va identificar tres nous grups. Un grup majoritari que representa el 43,7 % i que es correspon amb qui té *relacions de baixa qualitat*, perquè totes les estableixen només amb els iguals. Un 29,3 % de la mostra es correspon amb els estudiants amb *relacions de qualitat mitjana*, atès que recorren als iguals en la majoria de casos, però també, tot i que de manera esporàdica, al professorat, al tutor o al PAS, per rebre orientació o informació sobre la universitat. El 27 % d'estudiants restant es correspon amb perso-

nes amb *relacions d'alta qualitat*. Diversifiquen la font d'informació en funció del tipus de recurs que necessiten; demanen informació al PAS, resolen dubtes de l'assignatura amb el professorat i busquen orientació mitjançant els iguals o el professorat.

La [taula 2](#) mostra les característiques de cada grup.

- Grup 1. Estudiants amb relacions de baixa qualitat. Es tracta d'un grup amb una presència elevada de dones (61,1 %). El 74 % dels estudiants no tenen més de vint-i-sis anys. Són els estudiants que provenen en una proporció més gran de la classe empresarial o professional i intermèdia. El 45 % només es dedica a estudiar, i els que treballen ho fan poques hores en comparació dels altres grups.
- Grup 2. Estudiants amb relacions de qualitat mitjana. És el grup en què la dona té una presència més elevada (72,5 %), i amb estudiants una mica més joves que el grup anterior. En comparació dels altres dos col·lectius, aquest presenta un percentatge més alt de classe treballadora (24,9 %) i de petits empresaris (17,1 %), i d'estudiants que tenen una feina remunerada a la qual dediquen més hores (34,3 %). Tot i que no és el grup que acumula més estudiants que estudien i treballen al mateix temps.
- Grup 3. Estudiants amb relacions d'alta qualitat. És el grup en què es troben menys diferències en la distribució per gènere: un 59,6 % de dones i un 40,4 % d'homes. Són els estudiants que tenen unes edats més heterogènies. Amb una distribució per classe social similar al primer grup, i és el grup amb un percentatge inferior d'estudiants a temps complet (38,8 %).

TAULA 2. Perfil de cada conglomerat d'estudiants (segons la qualitat de relacions)

	<i>Estudiant relacions de baixa qualitat</i>	<i>Estudiant relacions de qualitat mitjana</i>	<i>Estudiant relacions d'alta qualitat</i>
Sexe (%)			
Home	38,4	27,5	40,4
Dona	61,6	72,5	59,6
Edat (%)			
19-26 anys	74,0	74,9	64,2
Més de 26 anys	26,0	25,1	35,8
Classe social (%)			
Empresaris i professionals	44,4	34,1	41,2
Classes intermèdies	22,8	23,9	24,0
Petits empresaris	15,1	17,1	15,8
Classe treballadora	17,8	24,9	19,0
Situació laboral (%)			
Estudiant a temps complet	45,0	42,3	38,8
Treballa < 15 hores setmanals	28,7	23,5	30,8
Treballa 15 hores setmanals o més	26,3	34,3	30,4

FONT: *Qüestionari d'estudiants universitaris* en el marc del projecte R+D+I «Los estudiantes ante la nueva reforma universitaria». GRET, Universitat Autònoma de Barcelona.

Dels resultats es desprèn que la meitat dels estudiants de la mostra (52,4 %) tenen relacions intenses amb els companys de classe o de curs. És a dir, que es produeixen amb el col·lectiu amb qui més coincideixen diàriament, i ho fan de manera freqüent. I si s'observa a qui recorre l'estudiant

per obtenir informació o altres recursos, el 43,7 % dels entrevistats tendeixen a fer-ho amb aquestes mateixes persones. És a dir, es tracta de relacions de baixa qualitat.

D'altra banda, respecte del perfil de cada grup, es posa de manifest que els estudiants amb unes condicions personals més favorables per a un bon rendiment acadèmic es concentren en el conglomerat majoritari d'estudiants amb relacions homogènies i de baixa qualitat. És a dir, es tracta d'estudiants joves, i per tant amb menys càrregues familiars, que no treballen habitualment, per tant amb més temps per a l'estudi, i que procedeixen de classes mitjanes o altes, i per tant amb un capital educatiu familiar més elevat. En canvi, la resta d'estudiants amb relacions més diverses i de més qualitat coincideixen amb persones que compatibilitzen en molts casos els estudis amb una feina, amb una procedència de classe social més heterogènia (més presència de la classe treballadora o petits empresaris). Per tant, es tracta d'un perfil d'estudiant que, d'acord amb altres investigacions, disposa de menys temps per a dedicar als estudis (Ariño, Llopis i Soler, 2012; Daza, 2013).

5.3. VARIABLES SOCIODEMOGRÀFIQUES EXPLICATIVES DEL PERFIL DE RELACIONS UNIVERSITÀRIES

5.3.1. *Freqüència i composició de les relacions*

A continuació, es comprova si els atributs individuals analitzats expliquen el fet de tenir un tipus o un altre de relacions en el context universitari. Se n'examinen el sexe i l'edat com a indicadors de perfil sociodemogràfic, i la situació laboral i la classe social d'origen, atès que sovint les relacions que s'estableixen tenen a veure amb el temps disponible i amb el grup al qual es pertany.

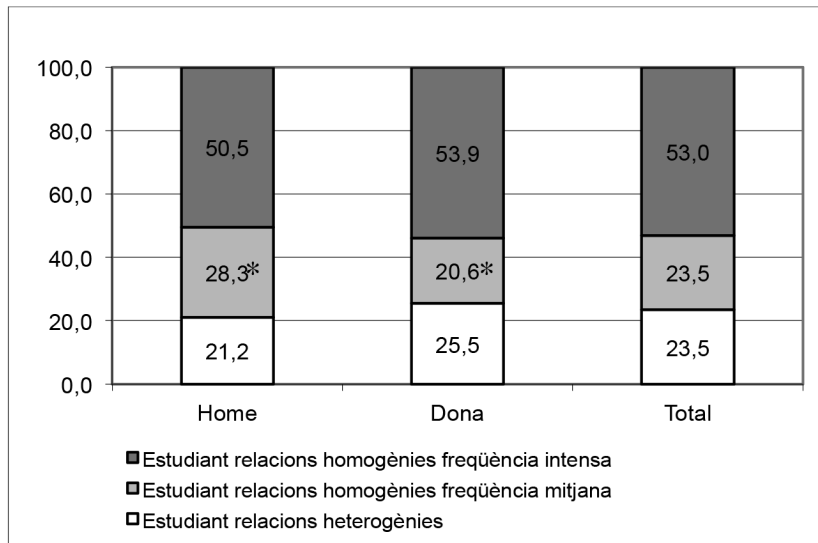
Els resultats obtinguts mitjançant les taules bivariades mostraren que l'edat, el sexe i la situació laboral són variables associades al tipus de relacions que s'estableixen a la universitat. Ara bé, la diferència només es dona entre els estudiants que tenen relacions homogènies intenses i els qui tenen relacions homogènies menys intenses. Per tant, aquestes variables expliquen la freqüència de relacions amb els iguals, i no influeixen en el fet que aquestes relacions siguin amb persones diferents dels seus companys de classe o de curs.

Els resultats informen que hi ha un percentatge significatiu d'homes que tendeixen a relacionar-se amb poca freqüència amb els iguals (28,3 % enfront del 23,5 % del total de la mostra). En canvi, les dones són menys representatives d'aquest perfil (20,6 %) (vegeu el [gràfic 1](#)).

Per tant, tot i que els estudiants es relacionen més amb els iguals quan es parla de relacions freqüents, les dones superen en percentatge els homes en el grup de relacions més intenses i en el grup de relacions més heterogènies. Hi ha, doncs, tal com mostra el [gràfic 1](#), una diferència de gènere significativa. Tot i que cal advertir que pot ser que no es degui estrictament al fet de ser home o dona, ja que en observar les titulacions analitzades es troben Farmàcia i Infermeria, estudis que estan altament feminitzats i exigeixen una alta presència a la facultat per a les pràctiques i el treball en grup que es demana als estudiants.

L'edat dels estudiants mostra una tendència clara: les relacions homogènies són predominants entre els estudiants més joves, mentre que a partir dels vint-i-set anys aquesta tendència s'inverteix, i les relacions passen a ser més heterogènies. Tanmateix, una anàlisi detallada de les diferents categories de resposta mostra que l'edat introdueix diferències estadísticament significatives entre els qui tenen relacions homogènies. En el [gràfic 2](#) es pot veure que entre els més joves les relacions són molt més intenses que entre els estudiants de més de vint-i-sis anys. Mentre que entre els estudiants més grans tenen un pes més gran les relacions homogènies de freqüència mitjana. Això coincideix amb altres estudis que assenyalen diferents formes de vinculació amb la universitat i com afecta el rendiment. Els més joves viuen l'etapa universitària de manera més intensa, enfront dels altres grups d'edat que la compatibilitzen amb altres activitats, i resten temps a tot el que té a veure amb l'estudi (Ariño i Llopis, 2011).

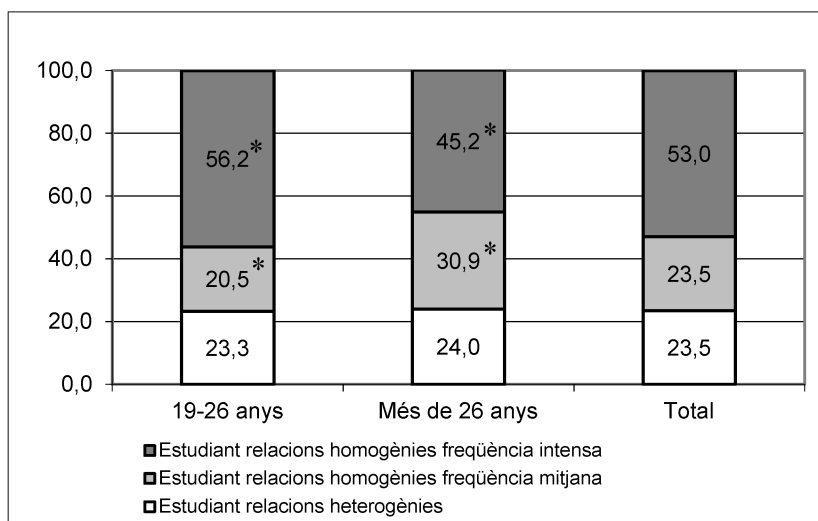
GRÀFIC 1. Tipologia de freqüència i composició de relacions segons el sexe

NOTA: X^2 de Pearson = 6,747, gl = 2, sig = ,039.

*Valor per al residual ajustat superior a $\pm 1,96$

GRÀFIC 2. Tipologia de freqüència i composició de relacions segons l'edat

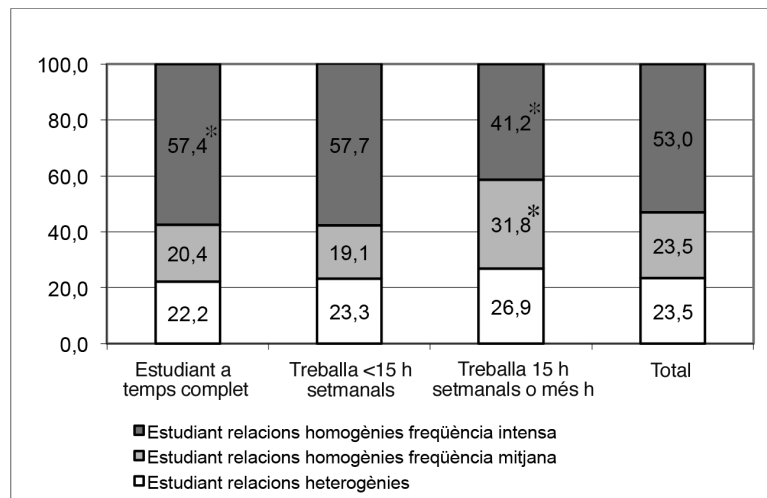

NOTA: X^2 de Pearson = 10,641, gl = 2, sig = ,005.

*Valor per al residual ajustat superior a $\pm 1,96$

Finalment, la situació laboral mostra el perjudici actual que suposa per als estudiants que, al temps que cursen una carrera, tenen una ocupació de quinze o més hores setmanals (vegeu el [gràfic 3](#)). Quan la dedicació als estudis és exclusiva o bé es treballa només unes hores, les relacions socials que predominen són de caràcter homogeni i freqüent. Quan aquesta dedicació es comparteix amb una ocupació de més hores, les relacions passen a ser menys intenses. I per tant la vinculació amb la universitat i els estudis es debilita.

GRÀFIC 3. Tipologia de freqüència i composició de relacions segons la situació laboral

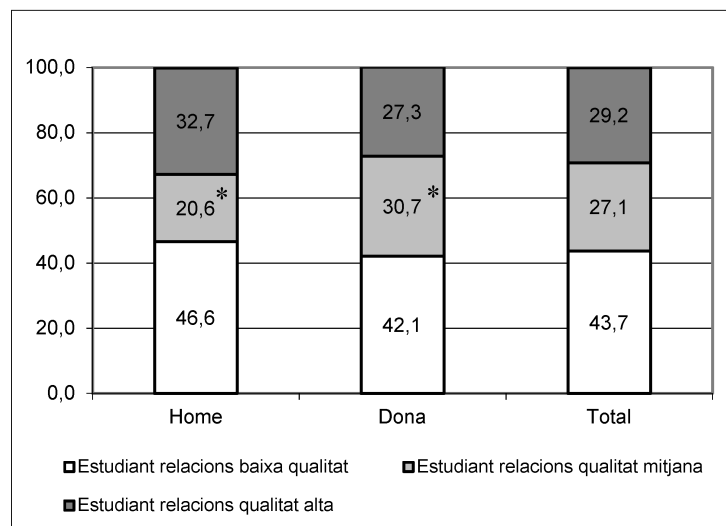
NOTA: X^2 de Pearson = 20,334, gl = 4, sig = ,000.

*Valor per al residual ajustat superior a $\pm 1,96$

5.3.2. La qualitat de les relacions

Quan es tracta de demanar ajut per al bon desenvolupament de l'aprenentatge, l'edat i el sexe apareixen novament com a variables explicatives. En el [gràfic 4](#) es pot veure que les dones tenen una presència estadísticament significativa en el conglomerat de relacions de qualitat mitjana, mentre que els homes hi són molt menys presents. D'altra banda, són més els homes que les dones amb relacions de qualitat alta, tot i no ser estadísticament significativa la diferència (32,7 % enfront del 27,3 %).

GRÀFIC 4. Tipologia de qualitat de relacions segons el sexe

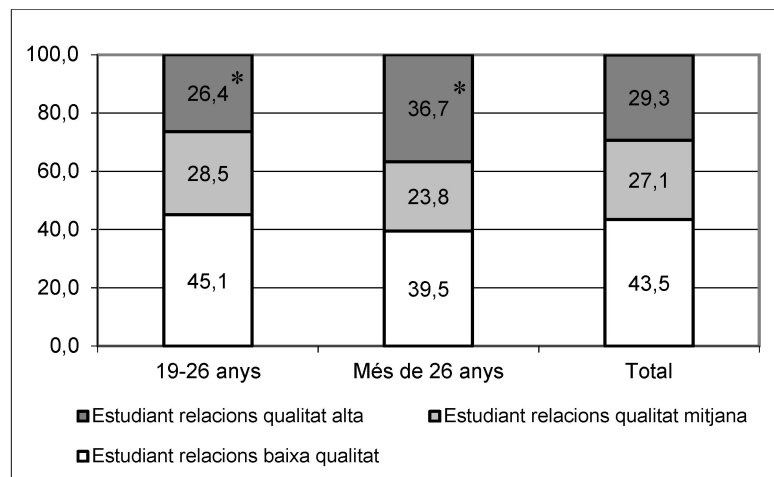

NOTA: X^2 de Pearson = 9,369, gl = 2, sig = ,009.

*Valor per al residual ajustat superior a $\pm 1,96$

Respecte a l'edat, en el **gràfic 5** s'observa que l'estudiant més jove tendeix a consultar els iguals, i és significatiu el baix percentatge que aquest perfil representa entre els qui tenen relacions d'alta qualitat (26,4 % enfront del 29,3 % de la mostra). Mentre que els més grans tenen una presència estadísticament significativa (36,7 %). Per tant, les relacions de més qualitat apareixen com a pròpies d'homes i de les persones de més edat.

GRÀFIC 5. Tipologia de qualitat de relacions segons l'edat

NOTA: X^2 de Pearson = 7,688, gl = 2, sig = ,021.

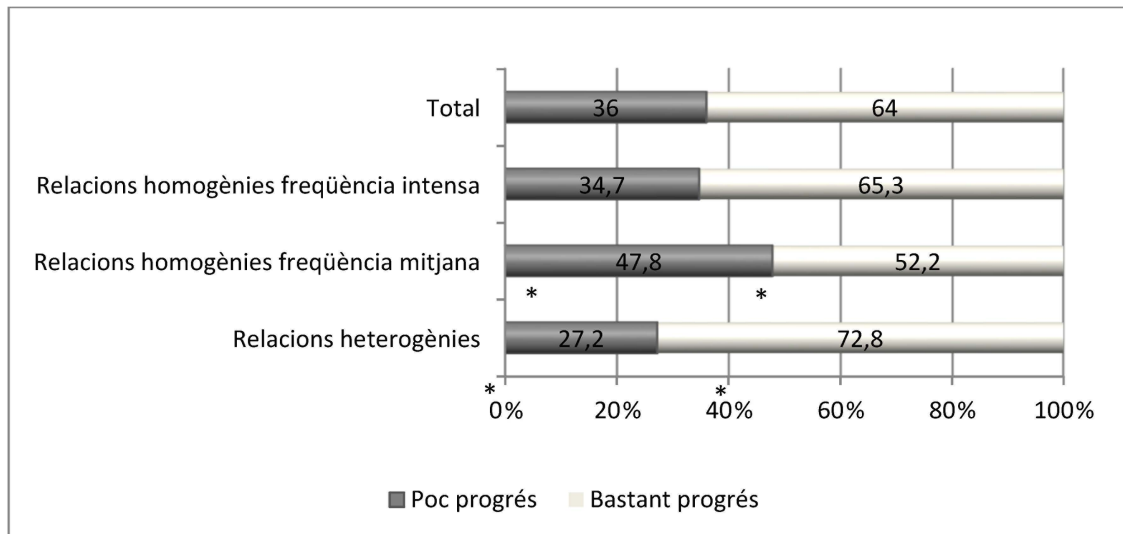
*Valor per al residual ajustat superior a $\pm 1,96$

6. Relacions universitàries i rendiment

D'acord amb el segon objectiu de la recerca, es va investigar la influència de tenir relacions diverses i freqüents, i al mateix temps de més qualitat, i el rendiment. Els indicadors de rendiment utilitzats van ser: la *percepció sobre el nivell de progrés i l'endarreriment en els estudis*. El primer és un índex construït a partir de la valoració que els estudiants van donar al progrés fet en els àmbits següents: *a)* coneixement i domini de les matèries del pla d'estudis; *b)* metodologia, tècniques d'estudi i organització del treball; *c)* professionalitat (habilitats d'aplicació pràctica dels coneixements); *d)* desenvolupament personal (autonomia, esperit crític, autoconfiança); *e)* desenvolupament de competències transversals; *f)* organitzar-se millor i aprofitar més el temps, i *g)* esforçar-se més en els estudis. Els estudiants els valoraren en una escala d'1 (no progrés) a 5 (molt progrés). La nova variable resum contenia tres categories de resposta: cap o molt poc progrés, progrés mitjà i molt progrés. Respecte a l'endarreriment com a variable, es va generar a partir de l'any d'inici dels estudis i el percentatge de crèdits superats en el moment de respondre l'enquesta.

Els resultats mostren que hi ha una relació estadísticament significativa entre la composició de relacions i la percepció de progrés. En concret, mentre que entre els estudiants amb relacions homogènies intenses no hi ha diferències de progrés respecte de la mostra, sí es produeixen entre la resta d'estudiants. Els estudiants amb relacions heterogènies perceben un progrés més gran i, en canvi, els estudiants amb relacions homogènies de freqüència menys intensa són qui menys progrés perceben.

GRÀFIC 6. Percepció de progrés segons el perfil en la freqüència de relacions

NOTA: X^2 de Pearson = 18,026, gl = 2, sig = ,000.

*Valor per al residual ajustat superior a ±1,96

Però, en canvi, la freqüència de relacions no mostra cap tipus d'associació amb l'endarreriment. I en cap cas no s'observa que la qualitat de les relacions, tal com han estat mesurades, donin resposta als indicadors de rendiment utilitzats. Respecte del fenomen de l'endarreriment d'un estudiant, es comprova que les seves relacions amaguen el resultat de la seva situació personal. Sovint les persones que porten més endarreriment es caracteritzen perquè tenen una edat més avançada i perquè treballen, la qual cosa fa difícil establir vincles forts i profitosos dins la universitat per al seu aprenentatge i per treure bons resultats.

Tornem a les diferències en la percepció de progrés entre els estudiants de relacions heterogènies i de relacions homogènies menys intenses. En analitzar els tres perfils segons les seves interaccions amb la comunitat universitària, s'ha assenyalat que el sexe, l'edat o el fet de treballar expliquen la diferència entre qui es relaciona més o menys amb els iguals. Estudiar en titulacions feminitzades, ser jove i treballar menys de quinze hores setmanals són trets associats amb un perfil d'estudiant més implicat a la universitat, amb relacions molt freqüents amb els iguals. Tanmateix, no explica el comportament de l'estudiant amb relacions heterogènies. I això convida a pensar que aquestes altres relacions es produeixen per qüestions diferents com pot ser la manera com la mateixa institució fomenta els espais d'intercanvi, o la diferent iniciativa i motivació dels estudiants per a relacionar-se. Per això, per a acabar de veure aquestes qüestions, s'ha analitzat la relació existent entre el perfil d'estudiants segons la freqüència de relacions i la percepció d'aprenentatge, controlant les mateixes variables independents (sexe, edat i situació laboral).

L'anàlisi de les taules trivariades revela que l'associació entre percepció de progrés i mantenir relacions heterogènies a la facultat es manté sense diferències per gènere, amb els estudiants fins a vint-i-sis anys, i per a aquells que treballen quinze hores o més a la setmana. Entre els estudiants de més edat i que tenen un estatus d'estudiant a temps complet, o bé treballen només unes hores, les relacions heterogènies deixen d'estar relacionades amb una percepció de progrés en els estudis.

7. Discussió dels resultats

D'acord amb el primer objectiu, s'han identificat diferents tipus d'estudiants segons les seves relacions, i amb un perfil sociodemogràfic diferenciat. Predominen els estudiants amb relacions molt freqüents i amb relacions de baixa qualitat. És a dir, en el context universitari són majoria els joves amb vincles forts, ja que es relacionen amb les persones de més confiança: els iguals. Tenint en compte la reforma i la introducció d'unes metodologies que fomenten més presència i més diàleg amb professorat i tutors (Daza, 2013), no sembla que hagin generat una comunicació més gran amb els diferents agents d'aprenentatge.

També s'ha pogut comprovar que aquests grups de joves coincideixen amb persones amb unes condicions més favorables per a una dedicació més gran a l'estudi (estudiants més joves, que no treballen i que procedeixen de classes mitjanes o altes). Especialment, la situació laboral apareix com un element explicatiu clar del nivell de freqüència amb què mantenen relacions a la universitat. Com més hores treballen, amb menys intensitat es relaciona l'estudiant amb la universitat. Altres investigacions han posat de manifest que l'experiència laboral, en aportar habilitats socials d'interacció i treball en equip, com també altres competències sobre la gestió del temps i hàbits de treball útils per a l'estudi, pot tenir un efecte positiu (Curtis i Shani, 2002; Corrigan, 2003; Pascarella i Terenzini, 2005; Elias i Masjuan, 2006). Tanmateix, els resultats apunten tot el contrari, ja que s'evidencia que la circumstància de treballar resta temps per a implicar-se amb la institució (Nora, Cabrera, Hagedorn i Pascarella, 1996; McInnis, 2002; Ariño, Llopis i Soler, 2012). I, per tant, aquests estudiants que compaginen estudis i feina remunerada corren el risc de perdre's recursos que obtindrien en passar més temps a la facultat i en contacte amb els diferents agents de la comunitat universitària. Pel que fa a la variable *classe social*, si bé des d'algunes teories sociològiques la pertinença a un grup de l'estructura social pot explicar el tipus de contactes d'una persona (Bourdieu, 1986), en aquest cas l'origen de classe no mostra cap tipus d'associació amb el tipus de relacions mantingudes en el centre d'estudis. Tot i que, tenint en compte l'estreta relació entre la situació laboral i la freqüència de relacions, hi pot haver una influència indirecta de la classe social. Els estudiants de classes benestants no necessiten treballar, davant dels que tenen menys recursos que han de compaginar estudis i feina. Per tant, la classe social estableix indirectament l'oportunitat perquè una persona pugui tenir més o menys temps per a estar present a la facultat.

Excepte per aquest matís assenyalat, de com determinades característiques del perfil sociodemogràfic influeixen en la intensitat de les relacions, es comprova que ni el sexe, ni l'edat, ni la situació laboral ni la classe social expliquen unes relacions més homogènies o heterogènies de l'estudiant en el context universitari. A més, respecte a la intensitat de les relacions, sembla intuir-se un cert efecte del tipus d'estudis i la seva organització. A Daza (2013), l'anàlisi de les titulacions informa que, en el cas de les relacions més intenses que tenen les dones respecte dels homes, succeeix en titulacions feminitzades que requereixen que l'estudiant dediqui moltes hores a l'estudi. Per tant, darrere l'efecte gènere es pot estar produint un efecte institucional que fa augmentar la implicació de l'estudiant a la universitat. Fenomen que destaca Small (2009) quan afirma que les relacions no depenen únicament de la intencionalitat de l'individu. Les organitzacions, per la seva estructura i les seves dinàmiques internes, poden facilitar o dificultar aquestes interaccions.

D'acord amb el segon objectiu de la recerca, en vincular el comportament relacional amb la percepció de progrés en els estudis, apareix un avantatge clar per als estudiants amb un entramat de relacions heterogènies. Tanmateix, això no vol dir que estudiants amb relacions homogènies intenses tinguin la percepció que no progressin en termes de rendiment. Les evidències sobre els estudiants amb relacions heterogènies confirmen, en part, els models d'anàlisi plantejats per la tradició dels *college studies* en relacionar el rendiment amb el nivell d'integració i interacció de l'estudiant a la universitat (Tinto, 1993; Pascarella i Terenzini, 2005). Ara bé, en examinar el perfil dels estudiants amb relacions heterogènies, no coincideix amb un perfil més favorable a l'estudi i obtenció de bons resultats. Es tracta de joves amb menys temps i més desvinculats dels estudis. Això fa pensar en la importància que pot tenir que des de la institució es fomenti una interacció més

gran entre els estudiants i amb el professorat, així com amb altres col·lectius de la comunitat universitària, per a facilitar la integració i adaptació, i garantir un bon rendiment.

La integració acadèmica, com la social (Tinto, 1993), ha estat un tema de gran interès a les universitats anglosaxones perquè quan un jove es matricula d'uns estudis superiors normalment es trasllada a viure al campus. La institució universitària passa a convertir-se en la seva principal família. Tanmateix, en el cas del nostre sistema universitari, és un tema relativament nou, que pren rellevància com a conseqüència dels canvis que introdueix Bolonya. Tradicionalment, els nostres estudiants s'han matriculat al centre més proper al lloc de residència, de tal manera que cada dia viatgen de casa a la universitat, i es redueix així molt la vida de campus. Ara bé, el procés de reforma ha comportat una sèrie de canvis que obliguen a repensar aquesta qüestió més vinculada a les relacions i integració al centre, en passar els estudiants més hores al lloc d'estudi i participar a diferents activitats d'aprenentatge dins i fora de l'aula.

Pel que fa als estudiants més joves, amb dedicació exclusiva als estudis i de classes benestants (condicions més favorables a l'estudi), és possible, caldrà veure-ho amb més estudis, si, tot i només relacionar-se amb el seu entorn més proper, superen els estudis pels recursos externs de què disposen (suport dels pares, no necessitat de treballar i més temps lliure, no sentiment de deute, capital cultural i social familiar, etc.). En canvi, per a aquells per a qui les condicions externes no són favorables i no tenen temps ni oportunitat de vincular-se amb els iguals, les relacions heterogènies els poden ajudar positivament al seu pas per la universitat i la superació dels estudis.

Finalment, la qualitat de les relacions no explica en cap cas els resultats acadèmics. Només una minoria contacten amb altres agents diferents dels iguals a l'hora de buscar recursos, especialment. La majoria recorren al grup classe. I això no mostra un efecte diferencial en les variables de rendiment analitzades.

8. Conclusions

El comportament relacional dels estudiants de les nostres universitats és molt diferenciat, i pot respondre, tal com s'ha pogut copsar, a motius del mateix perfil sociodemogràfic, com a qüestions vinculades a la mateixa titulació; com s'organitza i quines metodologies predominen. Tot i que és majoritari en l'estudiant actual crear una xarxa de relacions homogènia i intensa, fonamentalment entre qui més temps té per a estudiar i, per tant, entre els més joves i que no treballen.

Si bé els canvis metodològics incorporats per Bolonya podien fer pensar que aquest entramat de relacions podia canviar, i estendre's a més agents d'aprenentatge (professorat, tutors, etc.), l'estudi posa de manifest que, fins al moment, els estudiants aprofiten poc els recursos que Bolonya ha incorporat al sistema d'aprenentatge de la universitat catalana que se centra en l'estudiant. O bé que els espais de trobada i d'intercanvi amb el professorat o tutor que s'organitzen a manera d'activitats d'aprenentatge, tutories o d'altres, dins de la universitat, són insuficients o ineficaços. Perquè des d'una perspectiva de resultats, aquells que tenen relacions heterogènies mostren una percepció més gran de progrés en els estudis. Mentre que per a aquells amb relacions homogènies intenses, el rendiment és el mateix. Ara bé, tal com s'ha indicat, si els estudiants amb relacions heterogènies són persones amb menys temps i menys recursos externs per a superar amb èxit els estudis, cal que la universitat treballi per donar més embranzida a aquests espais de trobada per a millorar els resultats acadèmics de qui té més risc de fracassar o abandonar els estudis. Especial atenció caldrà que posi a qui compagina els estudis amb una feina remunerada, aquells amb un origen familiar amb menys recursos educatius i econòmics, o als estudiants més madurs.

És hora que la tradició dels *college studies* i l'interès sociològic per l'educació superior prenguin més importància en la recerca sobre estudiants universitaris. L'experiència universitària amb Bolonya ha sofert canvis importants que fan repensar com són els processos d'integració social i acadèmica dels nostres estudiants, quines implicacions té en el rendiment i les conseqüències en termes d'equitat i justícia social.

A més, des del punt de vista dels beneficis obtinguts, es comprova que establir relacions amb persones més enllà del grup classe no reporta recursos que millorin el rendiment a la universitat actual.

No es produeixen així els efectes positius derivats dels vincles febles que Granovetter (1973) identificà a l'hora de trobar feina.

9. Bibliografia

- AQU (2005). *Guia general per dur a terme les proves pilot d'adaptació a les titulacions a l'EEES*. Barcelona: Agència de Qualitat per al Sistema Universitari de Catalunya.
- ARIÑO, Antonio; LLOPIS, Ramón (2011). *¿Universidad sin clases? Condiciones de vida de los estudiantes universitarios en España (Eurostudent IV)*. Madrid: Ministerio de Educación. Secretaría General de Universidades.
- ARIÑO, Antonio; LLOPIS, Ramón; SOLER, Inés (2012). *Desigualdad, diversidad y universidad: Condiciones de vida y de participación de los estudiantes universitarios en España. Informe Campus Vivendi*. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Observatorio de la Vida y Participación de los Estudiantes.
- BIANCANI, Susan; MCFARLAND, Daniel A. (2013). «Social networks research in higher education». PAULSEN, Michael B. (ed.). *Higher Education: Handbook of Theory and Research* [Londres: Springer], vol. 28, p. 151-215.
- BOURDIEU, Pierre (1986). «The forms of capital». A: RICHARDSON, John. *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Nova York: Wesport: Londres: Greenwood Press, p. 241-260.
- BURT, Ronald S. (2000). «Social capital». *Research in Organizational Behaviour*, núm. 22, p. 345-423.
- COLE, Darnell G. (2010). «The effects of student-faculty interactions on minority students' college grades: Differences between aggregated and disaggregated data». *Journal of the Professoriate*, núm. 3 (2), p. 137-160.
- COLE, Darnell; GRIFFIN, Kimberly A. (2013). «Advancing the study of student-faculty interaction: a focus on diverse students and faculty». A: PAULSEN, Michael B. (ed.). *Higher Education: Handbook of Theory and Research* [Londres: Springer], vol. 28, p. 561-611.
- COLEMAN, James S. (1988). «Social capital in the creation of human capital». *The American Journal of Sociology* [The University of Chicago Press], núm. 94, suplement: *Organizations and institutions: sociological and economic approaches to the analysis of social structure*, p. 95-120.
- CONFERENCIA DE RECTORES DE LAS UNIVERSIDADES ESPAÑOLAS (CRUE) (2010). *La universidad española en cifras*. Madrid: CRUE.
- CORRIGAN, Melanie E. (2003). «Beyond access: Persistence challenges and the diversity of low-income students». *New Directions for Higher Education*, núm. 121, p. 25-34.
- CURTIS, Susan; SHANI, Najah (2002). «The effect of taking paid employment during term-time on students' academic studies». *Journal of Further and Higher Education*, núm. 26, p. 2.
- DAZA, Lidia (2011). «El estado del proceso de Bolonia en las universidades de la región metropolitana de Barcelona: factores de mantenimiento y factores motivadores para la mejora del aprendizaje universitario». *Revista Iberoamericana de Educación*, núm. 56, p. 4.
- (2013). *Capital social y aprendizaje en la universidad*. Tesis no publicada. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- ELIAS, Marina; MASJUAN, Josep Maria (2006). *El perfil dels estudiants de l'ETSE de la UAB*. Bellaterra, Barcelona. [Informe Grup de Recerca en Educació i Treball]
- GRANOVETTER, Mark S. (1973). «The strenght of weak ties». *The American Journal of Sociology*, núm. 78 (3), p. 1360-1380.
- LAREAU, Annette (2003). *Unequal childhoods: Class, race, and family life*. Berkeley, Califòrnia: University of California Press.
- LIN, Nain; COOK, Karen; BURT, Ronald S. (ed.). (2001). *Social capital: Theory and research*. Nova York: Walter de Gruyter, Inc.
- LÓPEZ-ROLDÁN, Pedro; ALCAIDE LOZANO, Vanessa (2012). «El capital social y las redes personales en el estudio de las trayectorias laborales». *REDES - Revista Hispana para el Análisis de Redes Sociales*, vol. 20, p. 1. També disponible en línia a: <http://revista-redes.rediris.es/html-vol20/vol20_3.htm>. [Consulta: 11 juny 2013]

- McINNIS, Craig (2002). «Signs of disengagement? Responding of the changing work and study patterns of full-time undergraduates in Australian universities». A: ENDERS, Jürgen; FULTON, Oliver (ed.). *Higher education in a globalising world*. Holanda: Kluwer Academic Publishers.
- NORA, Amaury; CABRERA, Alberto; HAGEDORN, Linda S.; PASCARELLA, Ernest (1996). «Differential impacts of academic and social experiences on college-related behavioral outcomes across different ethnic and gender groups at four-year institutions». *Research in Higher Education*, núm. 37 (4), p. 427-451.
- PASCARELLA, Ernest T.; TERENCEZINI, Patrick T. (2005). *How college affects students. Vol. 2: A third decade of research*. San Francisco, Califòrnia: Jossey-Bass.
- PÉREZ, Carmen Nieves; BETANCORT, Moisés; CABRERA, Leopoldo (2013). «Family influences in academic achievement. A study of the Canary Islands». *Revista Internacional de Sociología*, núm. 71 (1), p. 169-187.
- PILBEAM, Colin; LLOYD-JONES, Gaynor; DENYER, David (2012). «Leveraging value in doctoral student networks through social capital». *Studies in Higher Education*, núm. 38, p. 1-18.
- PORTES, Alejandro (1998). «Social capital: its origins and applications in modern sociology». *Annual Review of Sociology*, núm. 24 (1), p. 1-24.
- PRIOR, Mariano; MANZANO, Eva; VILLAR, Esperança; CAPARRÓS, Beatriu; JUAN, Jaume; LUZ, Ernest (2011). «Estilos comunicativos, vinculación universitaria y adaptación psicosocial». *Revista de Investigación Educativa*, núm. 29 (2), p. 387-405.
- RODRÍGUEZ, Sebastián (1986). «Factores que influyen en el rendimiento escolar». *Apuntes de Educación*, núm. 23.
- SAID, Patricia Beatriz (2011). «Rol de los progenitores en el acceso a la educación superior». *Revista de Investigación Educativa*, núm. 29 (1), p. 157-169.
- SMALL, Mario Luis (2009). *Unanticipated gains: Origins of network inequality in everyday life*. Nova York: Oxford University Press.
- TEJEDOR, Francisco Javier; GARCÍA-VALCÁRCEL, Ana (2007). «Causas del bajo rendimiento del estudiante universitario (en opinión de los profesores y alumnos)». *Revista de Educación*, núm. 342, p. 419-442.
- TINTO, Vincent (1993). *Leaving college: Rethinking the causes and cures of student attrition*. Chicago: The University of Chicago Press.